

SERGEI ISSAKOVI JUUBELISEMINAR

7.–9. oktoobrini 2011 toimus Tartu Ülikooli vene kirjanduse kateedri eestvõtetel rahvusvaheline seminar „Kultuuri-devahelise kommunikatsiooni probleemid”, mis oli pühendatud emeriit-professor Sergei Issakovi 80. sünnipäevale.¹ Aastail 1980–1992 oli Issakov vene kirjanduse kateedri juhataja. Tema teadustegevus on pühendatud kultuuri-kontaktide uurimisele: teda on huvitanud vene-eesti kirjandus- ja kultuuri-sidemed, vene ja eesti kultuuri sidemed teiste rahvuskultuuridega, Tartu üli-

¹ Seminar toimus Eesti Teadusfondi grandii „Venemaa impeeriumi läänepoolsete ääremaade „ideoloogiline geograafia” kirjanduses” ja sihtfinantseeritava teema „Vene kirjanduse retseptioon Eestis XX sajandil: tõlgendus- ja tõlkepoetika” toel.

kooli ajalugu, vene vähemuse kultuur Eestis jpm.

Seminari alustuseks avati Tartu Ülikooli raamatukogus juubilariteadustööle pühendatud näitus ja esitleti Sergei Issakovile pühendatud kogumikku „Мифология культурного пространства” („Kultuuriruumi mütoloogia” – „Studia Russica Helsingiensia et Tartuensia” XII). See teos on kättesaadav ka elektrooniliselt (<http://ruthenia.ru/document/551315.html>). Samuti esitleti Sergei Issakovi uut raamatut „Культура русской эмиграции в Эстонии 1918–1940” („Vene emigrantide kultuur Eestis 1918–1940”).

Esimene istung jätkus memuaarsete ja ajaloo-teemaliste ettekannetega. Kuninga TRÜ vene kirjanduse kateedri

juhataja (1954–1960) Boriss Jegorov (Sankt-Peterburg) kõneles Sergei Issakovi ülikooliajast ja esimestest tööaastatest Tartu ülikoolis.

Slaavi filoloogia õppetooli töötajad andsid ülevaate slaavi keelte õpetamisest Tartu ülikoolis. Aleksandr Dulitšenko (Tartu) kõneles polonistika ajaloost Tartus (tema ettekande luges ette Romasz Romantšik). Irina Abisogomjan (Tartu) tegi ajaloolise ekskursi tšehhi keele õpetamise traditsioonidesse Tartus. Keelekontaktide ja eri kultuuride kontaktide teemat jätkasid ühissetekandes Irina Külmoja ja Jelizaveta Kostandi (mõlemad Tartu). 1990. aastatel sai õppetooli üheks oluliseks uurimissuunaks vene diasporaa keele uurimine postsovetlikus ruumis. Nende uuringute tulemusena selgitati välja ka Eestis elava vene diasporaa keele funktsioneerimise iseärasused. Tervikuna püstitavad need uuringud aga hoopis laiema probleemi keeelistest ja ekstralingvistilisest teguritest, arendavad edasi georussistika uuringuid.

Lisaks keeleprobleemidele käsitleti konverentsil ka diasporaa funktsioneerimise muid aspekte. Ljudmila Sproge (Riia) ettekanne valgustas Lätis elava leedu diasporaa eripära ja tõstas latgale teksti olemasolu probleemi. Uuriija arvates on Latgale *locus* markeeritud terves hulgas läti pagulaskirjanduse tekstides. Neis on oma tüpoloogiline ühisosa.

Janine Kursite-Pakule (Riia) ettekanne oli pühendatud tänapäevastele piirialade kultuuri vene-läti stereotüüpidele, mis põhinevad vastanduval oma-võõra hoiakul. Ettekanne tugines piirialadel tehtud väliuuringutele.

Konverentsi üheks keskseks teemaks kujunes etniliste stereotüüpide uurimine. Seda probleemi käsitles Rein Veidemanni (Tallinn) ettekanne „Märkmeid venelaste kujutamises eesti kirjanduses”, milles autor vaatles tervet hulka eesti kirjanduse tekste alates Faehlmanni „Keelte keetmisest” ja Vil-

de „Mahtra sõjast” ning mitmest Lutsu teosest kuni kõige uuema eesti proosani. Aleksandra Arhipova (Moskva) ettekanne oli pühendatud etniliste stereotüüpidega seotud venekeelsetele väljenditele.

Seminari teise päeva avas Timur Guzairovi (Tartu) ettekanne inimesest impeeriumi teenistuses: ta vaatles Jaan Krossi „Professor Martensi ärasõitu” vene kirjanduse kontekstis. Vene kirjanduse (Puškin, Lev Tolstoi, Natan Eidelman) koodi kasutamine on andnud uurijale võimaluse avastada romaani varjatud kaasheliseid.

Kolm ettekannet oli pühendatud David Samoilovile, kelle elu ja looming oli tihedalt seotud Eestiga. Lea Pild (Tartu) analüüsis Samoilovi hilisluuletust „Richter” ja selle eesti tõlget, mille autor on Jaan Kross. Tatjana Stepaništševa (Tartu) ettekanne käsitles David Samoilovi ja Jaan Krossi luulekogu „Бездонные мгновенья” – „Põhjatud silmapilgud”. Selle raamatu sünnilugu on seni uurimata. Tatjana Stašenko (Tartu) kõneles kahe luuletuse põhjal Tallinna kujundist David Samoilovi loomingus. Need luuletused olid ühtlasi esimeseks sammuks luuletaja jõudmisel Eesti teema juurde, mille kokkuvõtteks on 1981. aastal ilmunud luulekogu „Улица Тооминга” („Toomingu tänav”). Poeedi esimeste Tallinna-luuletuste interpreteerimisel on oluline koht biograafilisel koodil, Samoilovi Tallinna-sõprade saatustel ja perekondlikel tragöödiatel.

Kahe ettekande keskmes olid Eestiga seotud tegelased. Malle Salupere (Tartu) kõneles Aleksei Wulfist ja tema Tartu-aastatest. Memuaare ja politseidokumente kasutades üritas esineja taastada 1826. aastal peetud duellil toimunut. Selle duelli üks osalisi oli ka Aleksei Wulf. Ljubov Kisseljova (Tartu) tutvustas Haapsalu lähedal sündinud parun Georg von Rosenit kui üht 1830. aastate Venemaa ideoloogia arhitekti. Parun Rosen, kes õppis vene keele ära

alles täiskasvanuna, oli tuntud poet ja dramaturg. Ettekandes käsitleti põhjalikult Roseni näidendit „Venemaa ja Báthory”, mis Kisseljova arvates esindab ametlikku rahvalikkust. Roseni rahvuse kontseptsiooni keskmes on idee pühast Venemaast.

Roman Leibov (Tartu) vaatles oma ettekandes „Ideologeemid ja riimiklišeed” astionüüm *Vārssavi* riimipositsiooni käekäiku XIX sajandi vene luules.

Õhtune istung algas Aleksei Vdovini (Tartu) ettekandega Aleksei Pissemski osalemisest Mereministeeriumi korraldatud kirjanduslikul ekspeditsioonil Vene impeeriumi äärealadele (1856–1857). Esineja käsitles kirjanikku antud rollis kui orientalisti. Paraku ei lubanud tseensuur avaldada Pissemski kirjutisi tatarlastest, armeenlastest ja kalmõkkidest, põhjuseks ilmselt kirjaniku skeptiline suhtumine Venemaa tsiviliseerivasse rolli alistatud rahvaste juures.

Jelizaveta Fomina (Tartu) ettekanne „Ivan Turgenev ja „poola küsimus”” analüüsis poolakate kujutamist Turgenevi proosas („Vaikus”, „Esimene armastus”, „Stepi kuningas Lear”). Esineja arvates kasutas kirjanik poolakatest tegelasi selleks, et nende taustal esile tõsta venelaste häid omadusi. See on seotud laiemaga kultuurikontekstiga: poola teema kasutamine on vene kirjanduses tavaliselt vaid ettekääne vene iseloomu eripära mõtestamiseks.

Inna Bulkina (Kiiev–Tartu) ettekanne käsitles ukraina kirjaniku Viktor Petrovi (pseudonüüm Domontovitš) romaani „Doktor Seraficus”, mis kuulub 1920. aastate nõukogude kirjanduse ning mingis mõttes ka 1910. aastate Kiievi kultuurielu konteksti.

Ben Hellman (Helsingi) tutvustas seni kadunuks peetud „Soome almanahi”, Serapioni vendade esimest trükiprojekti, mis ei saanudki teoks. Käsi-kiri kadus kirjastusest Berlion, kuid leiti hiljem juhuslikult ühest Soome suvilast. Praegu valmistab teadlane ette selle teose väljaandmist Venemaal.

Mitu ettekannet käsitles oma kirjanduse tutvustamist võõramaalastest lugejatele. Peeter Olesk (Tartu) kõneles eesti kirjanduse vahendamisest venelastele eesti luule antoloogia näitel: „Poeedi raamatukogu” („Библиотека поэта”) sarjas ilmunud „Поэты Эстонии” (Leningrad, 1974; koostajad Sergei Issakov ja Nigol Andresen). Selle antoloogia tekstide valik lähtus see-ria üldistest põhimõtetest, mitte eesti luule tegelikust pingereast.

Pekka Pesonen (Helsingi) kõneles nõukogude kirjanduse soomlastele tutvustamisest, milles kõrvuti katsetega vene kirjandust süstemaatiliselt vahendada peegeldub ka politiseeritud huvi nõukogude proosa vastu (Pasternak, Dudintsev, Solženitsõn).

Pavel Lavrinetsi (Vilnius) ettekanne oli pühendatud Igor Severjanini loomingu retseptatsioonile Leedus. Severjanini tutvustas Leedus Aleksis Rannit, kes hindas teda kui Baltimaade kirjanduste tutvustajat. Roman Voitehhovitš (Tartu) juhtis oma ettekandes tähelepanu Marina Tsvetajeva huvile Severjanini loomingu vastu ja proovis rekonstrueerida ka mõningaid intertekstuaalseid seoseid Tsvetajeva luules. Irina Rudik (Tartu) kõneles võõramaaluse motiivist kui Marina Tsvetajeva loomingu autobiograafia olulisest osast. Analüüsiks oli uurija valinud poolakluse ja saksluse – rahvuslikud komponendid, mida Tsvetajeva ise meelsasti rõhutas oma suguvõsas – ja üritas neid eritleda tema luules.

Dmitri Ivanovi (Tartu) ettekande teema oli Gogoli 100 aasta juubeli tähistamine 1952. aastal. See oli viimane suur kirjanikujuubel Stalini ajal. Vaadeldes mastaapseid juubeliüritusi NSVL-i erinevates piirkondades (ja eriti Eestis), tuli esineja järeldusele, et nende eesmärgiks polnud mitte vene kultuuri levitamine, vaid rahvuskultuurile nõukoguliku mündi andmine.

Roman Abisogomjani (Tallinn) ettekanne oli pühendatud sõjaajaloole, võit-

lusele bolševismi vastu ja loodearmeela-
sest polgukomandör Ferdinand Kaba-
novile, kes oli rahvuselt eestlane.

Mihhail Lotman (Tartu–Tallinn) kõ-
neles komparatiivse meetrika vanadest
ja uutest probleemidest.

Programmis oli ka Tatjana Šori (Tar-
tu) stendiettekanne, mis oli pühendatud
Eesti tutvustamisele XX sajandi alguse
Vene ametlikus diskursuses. Ettekan-

des esitatud andmete allikaks olid Ees-
timaa kuberner Aleksandr Bellegarde'i
memuaarid „Minu mälestusi Eestimaa
kubernerina” (eesti keeles ilmunud
1937).

MARIA BOROVIKOVA

Venekeelsest käsikirjast tõlkinud

MALL JÕGI

kooboldid ja goblinid. Uskumusolendite nimetuste tõlkimise spetsiifikast”), Märt Läänemets („Laozi „Daodejing” eesti keeles: tõlked ja tõlgendused”), Vladimir Sazonov („Mõningaid võrdlusmomente Uus-Assüüria kroonikatest ja annaalidest 9.–7. sajandil eKr. „Ajaloaliste tekstide” arenguetappide ja stiilining kompositsiooni analüüs”), Heinike Heinsoo („Tänapäeva vadjalaste keelest”), Enn Ernits („Vepsakeelsest kirja-

sõnast: tõlked ja originaalteosed”), Sirje Kupp-Sazonov („Grammatilisest soost tingitud raskused vene-eesti tõlkes”), Renata Sõukand, Raivo Kalle („Tõlked ja valetõlked Eesti taimepärilmuse mõjutajatena”), Mare Kõiva („Mitmekeelsed loitsud. Kas tõlked või koodivahetus?”) ja Anu Korb („Diasporaa eestlaste kohanemisest asukohamaal kogutud pärimusainese põhjal”).

IN MEMORIAM

ANDRES EHINI HÄÄL JA LUULE

13. III 1940 – 10. XII 2011

Kalju Suure foto.

Eks igal inimesel ole oma unikaalne hääl. Aga Andres Ehinil oli veel teiseski mõttes erakordne hääl. Seda häält me elusas esituses nüüd enam ei kuule.

Ju on seda mitmesugustel helikandjatel ja filmilõikudes, aga peamiselt jääb see kõlrama ta sõprade ja tuttavate kuulmismälus.

Esmakohtumisest peale, vist 1965 või 1966, jäi Andrese hääl mind kummitama. Tal oli muidugi ka luule mõttes juba toona poeetiliselt eriline hääl, aga meeles on ka see ehtne füüsiline ehinlik hääl. See mõjus meile tookord, kui ta tuli Tallinna NAK-i esimeheks, sedavõrd, et leidis üks noorautor, eesnimigi seesama, kes hakkas Andrese kõnetava matkima ja mitte nalja pärast – hulk aega rääkiski nii.

Andres oli oma luuletuste suurepärase etleja. Tänapäeval nimetatakse teda Eesti esisürrealistiks. Seda küll ja see pole ka vale. Kuid ajal, mil tutvusime, käisid toonases Moskva kohvikus koos mõned inimesed, kes minusuguse koolipoisigi seltskonda võtsid. Olid Ehin, Vanapa, Hellat (kõik nad olid olnud seotud Küsimuste ja Vastuste toimetusega), vahel ka Teet Kallas, Paul Maantee ja veel mitmed teised. Kogu sellest ajast on meeles Andrese pidev kirjutamine. Ta kirjutas igale paberilehele, salvrätikule otse sealsamas. Alles aas-

taid hiljem lugesin André Bretoni „Esimest sürrealismi manifesti” (1924), milles on juttu Freudi järgimisest, alateadvuse (või pigem vist mitteteadvuse) kasutamisest, kirjutamise automatismist ja muust. Ehin on alateadvust tõsiselt võtnud, on ju mahuka koondkogu pealkirigi „Alateadvus on alatasa purjus” (2000). Aga otsest Freudi mõju on Ehini luulest ju raske leida, pigem on seda kunagises eesti lühiproosas.

Seevastu on Andres Ehin saanud palju mõjutusi Alliksaarest, kellest omaaegses seltskonnas rääkisid just Andres ja Hellat. Aga Andres Ehin ikka rääkis ka sürrealismist, nii et oli, mida õppida. Dadast suurt ei räägitud, kuigi oleks võinud.

Igatahes keelemängude mõttes on Ehini luule Alliksaarele ja dadale üsna lähedal, sürrealism polegi nii oluline. Seda viimast on eesti luules ju olnud Laabanil, Lepikul, Vihalemmal ja teistelgi. Pärastpoole ka Toomas Liivil, Ott Raunal ja noorematel niisamuti.

Siiski oleks viga Andres Ehini kogu luulet taandada sürrealismile. 2008. aastal ilmunud kogumikus „Udusulis-taja” ei domineeri enam hoopiski sürrealism, vaid tavapärasemad mõtisklused ja meeleolud. Sürrealism on üldse olnud kujutavas kunstis ja filmis palju mõjukam kui kirjanduses endas.

Nii Laaban kui ka Ehin on oma sürrealismis kasutanud üht iseära, mida Bretonil ja ta sõpradel vist omal ajal mõtteski ei olnud – nimelt huumorit. Kujutava kunsti puhul seda niimoodi ei taju, on ses mõttes nagu algupärasem „ültre realism”. Aga keelelises väljenduses on võimalus läheneda absurdile, dadale ning keelemängudes on oma variant ka naljadele. Seda on Andres Ehin eriti oma noorpõlvluules ohtralt kasutanud. Hiljem pisut vähem. Ta on ju katsetanud ka klassikaliste värssi- ja luuletusevormidega, kirjutanud hulga haikusid. Tal oli andeid igasuguste vormide jaoks.

Ent on üks n-ö programmartikkel „Kujund ja meeled” (Looming 1966, nr 11), milles Andres Ehin esitas nõude järgida peamiselt meelelisi kujundeid: „Tunnetes ja mõtetes (ideedes) iseenesest ei ole midagi kunstile ainuomast. [...] Kunsti spetsiifika ongi tema meelelis-aistilises väljenduslaadis” (lk 1768). See postulaat on küll Bretoni, Reverdy ja teiste varaste sürrealistide vaimus öeldud. Asja mõte on – eemale romantilisest metafoorsest kujundist. Seda sama on teises kontekstis kirjutanud kunagi ka Kaplinski. Nii on Ehin omaenese luulega andnud eeskuju romantilistest troopidest vabanemiseks. Mäletan, et omal ajal rääkis ta selles ühenduses ka Lorcast, Rafael Albertist ja muidugi Paul Éluard’ist. Neid polnud siis veel eesti keelde tõlgitud.

Andres Ehin oli väga viljakas kirjutaja ja tõlkija. Tema looming on üsna käsitlemata. Arvustusi on, aga neid ei saanud sovetiajal nii otse kirjutada. Sürrealismi mainimine olnuks tollal nagu pealekaebus, vihje „kodanliku mädanenud kultuuri” matkimisele. Nii juhtus ju Valtoni ja eksistentsialismiga.

Ehinist on jäänud suur hulk vaimustavat luulet, kohati ka jahedat intellektuaalset mängu (üldsegi mitte nii alateadvuslikku), aga suuremalt jaolt sooja ja mõnusat head eesti värssi. Ta mõtlemine ja kirjutamine olid kiired nagu väikmale mängijal (ka seda asja ta oskas!). Kui palju neist kunagistest kohvikupaberitest jõudis raamatutesse, ei oska öelda. Koondkogus „Alateadvus on alatasa purjus” on varaseim tekst aastast 1958. Suur läbimurre tuli teise luulekoguga „Uks legendikul” (1971). Kindlasti jääb meid kummitama sealt pärit „Hämarus lumeväljadel”: „silmist kukuvad tabletid / õhtu on on õhtu on tihedast sinisest riidest õhtu”.

Ja Andrese hääl ei kao kõrvust niipeagi – neile, kes mäletavad.

ANDRES LANGEMETS